

„Rõõm + Pisarad = Rõõmupisarad“

Katrin Aller

Aasta suurimad kirikupühad justkui eeldavad iseenesest muusikat ja selle vajaduse täitsid tänavu Maarjamaa Filharmoonikud. Paariskontsertidest esimene — “Pisarad” — sisustas suure reede Mozarti Reekviemiga, ning teine — “Rõõm” — ülestõusmispühade esimese õhtu Puccini *Messa di Gloriaga*. Mõlema kontserdi puhul oli Jaani kirik kuulajaid puupüsti täis, mis üllatas vist korraldajaid endidki.

Miljöö meenutas mitmes mõttes suviseid “Klaaspärlimängu” õhtuid. Ühtpidi tundub, et Jaani kirik on Tartu üks emotsionaalselt soojemaid ja sõbralikumaid kontserdipaiku üldse. Ka niivõrd rohkearvuline publik ning lisatoolidega täidetud seinääred ja vahekäigud tunnistasid sellest eksimatult. Teisipidi oli ühendavaks lüliks suvise festivaliga ka muusika ja kujutava kunsti süntees, kus kõlava muusika voolus sünnivad kohapeal maalid. Kuidas üks kunstnik — seekord Monica del Norte, kuuldavast just parajasti oma visuaalsete kujutelmadega seostab, on mõistagi väga intuiitiivne ja subjektiivne. Nagu ka minu järgnevad kommentaarid, mis teisenevad nüüd kuuldud helidest sõnadeks.

*

Mõlema kontserdi muljed on siiralt positiivsed: esitus oli nii vitaalne ja ergas, et väikeste puudujääkide loetlemine võiks jätta mõttetut norimise mulje. Või siis annab suhtuda hoopis teisipidi: kui vähem kui nelja aastaga (ja olgugi, et vahelduva koosseisuliselt) on saavutatud sedavõrd kõrge tase, siis üksikute märkuste tegemine on ainult abistav samm edasise kasvamise suunas. Õnneks on see kasvamine muusikas lõputu.

Vahel on hästi mõnus mõelda, et täiesti asjasse pühendamatu on publiku seas nii erapooletu istuda: pole aimugi, kas tulemus saavutati peaaegu lenneldes või kolossaalse tööga. Ega see viimane peakski kuulajat huvitama. Tema naudib ikka lõppresultaati, murdmata pead, missuguseid ohvreid teekond sinnani võis nõuda. Kui nõudis.

Maarjamaa Filharmoonikute koor on muljetavaldavalt arvukas ja selle plusse jagub mitmesse suunda. On uskumatult palju kõlajõudu — ju siis kas hea algmaterjal või häälekool või mõlemat —, on tehnilist vilumust ning väga kenasti paigas häälte omavaheline hulgaline ja tämbriline vahekord. Kui isegi Mozarti reekviem esitas arvestatavaid nõudeid vastupidavuses, just diapasoniliselt ja eriti kõrgematele häälele, siis Puccini oli juba päris hirmuäratav proovilepanek, millega tuldi suurepäraselt toime. Tahaks kiita ka diktsioonilist külge, mis minu jaoks oli kooril isegi parem soolohäälestest. Solistide jaoks on sedasorti teoste raskusaste ja ettekande pingutus professionaalne argipäev, kuid selle sõna parimas ja üllaimas tähenduses amatöörkoorilauljale on see kõva pätkel. Ja hakkama saadi tõesti kiiduväärselt!

Veel enam, ja ehk ei kõla see äsjamainitud pisendavalt, nautisin aga orkestrit. Keelpillirühm oli kerge, forsseerimatu ja paindlik. Ka füüsilise kaasamineku mõttes väga mobiilne, mis kindlasti mõjutas tervikut tugevasti positiivses suunas. Tuima mängu ei kohta paraku sugugi nii harva, kui ehk eeldaks. Puhkpillirühm tuli nimetatuga ideaalses dialoogis kaasa, luues vastavalt partituuris kirjas olevale vajadusele kas kergest fooni, toetades kõlatugevust ning esitades lugematus koguses suurepäraseid soolo- või duorepliike. Mozarti ja/või Süßmayri klarnetite vaimustus õhkus ka esitusest, mis oli tõeliselt kaunis ja maitsekas. Puccini missas seevastu kostis ehk pisut suuremakaaluliselt oboele usaldatud fraase ning ka need kõlasid väga hästi. Tegelikult on üksikute pillide (partiide või mängijate) esiletoomine on muidugi keeruline ja peaaegu jabur: kvaliteetses orkestris peakski olema iga pilli liin individuaalselt täiuslik, et

kokku saaks moodustuda ümarakõlaline tervik, samas kui üldmulje rikkumine algab ikkagi ühe või teise lüli nõrkusest. Noil kahel kontserdil oli kumbki pool toimivas balansis.

Et orkestri puhkpillikoosseisus mängib ka Elleri Muusikakooli õpilasi või hiljutisi vilistlasi, on enam kui loomulik kuuldu kõlavärskus ja toonus. Kindlasti jääb nii noortel mängijatel veel pisut puudu mõningatest sisusügavuste tabamisest, kuid seda asendab elaan, mis kahjuks kipub kaduma jällegi pikaaegsete läbipõlemistunnustega interpretide puhul, kus mäng on töö, vast mõnikord ka natuke nukker ja kulunud.

Üks nähtamatu osapool kõigil Jaani kirikus toimuvail kontserte il tundub olevat akustika. Naljaga pooleks tuleb tunnistada, et see on nagu paigavaim, kord koosmeelsemas, kord tõrksamas tujus. Loomulikult on suur kirikuruum võrratu kõlaga, aga kapriisne on see ikkagi. Kuskilt läheb piir, millest alates hakkab akustika puht muusikalisele kavatsusele vastu töötama ning mässib faktuuri ähmaseks. Muidugi juhtub seda kergemini polüfoonilistes osades, kus eri häälte individuaalsed kihid on nagnii raskemini jälgitavad. Seega peaks mastaapseis fuugades hoidma väga mõõdukat tempot, et läbipaistvust luua või vähemalt selle loomulikku kadu minimeerida. Mida suurem on esituskoosseis — seega eriti suurvormides —, seda kergemini varitseb oht, et häälte liinid mähkuvad liiast kokku või tekib meetrilist lahkuminekut. Aga ka üldisemas mõttes oletan, et veidi väljapeetumast tempost johtuv suursugusus ei peata kunagi hoogu ega sisemist kirge, sest minu kõrvus pole küll esituskiirus ja sisemine sära sel moel vastasmõjus.

Eks alati tekib esitajail ridamisi pisimuresid (mis sel hetkel näivad muidugi hiiglaslikena) lähtuvalt ruumilisest paigutusest: kas sünkroonsuse nimel kuulatakse üksteist küllaldaselt, kas miski on liiga esil või liiga peidus jne. Teatud standardite vastu niisama, revolutsioonita ei saa ja kas peakski. Nii näiteks paigutatakse solistid enamasti esituskoosseisu ette, mis teeb nad paratamatult domineerivaks. Iseasi, kas see on vaieldamatult vajalik. Näiteks noil hetkil, mil nad laulavad koos kooriga, kostuvad nad seetõttu pisut ebaproportsionaalselt üle. Ma kindlasti ei soovi väita, et see olnuks probleem, ammugi mitte suur probleem, aga oleks ju ka kurb mõõnda, kui ühtki detaili tulevikus enam paremaks timmida ei saa. Seekordsed solistid olid väga head, ent neist mõne rõhutatult dramaatiline lähenemine muutis tämbraalset üldpilti ehk oodatust tumedamatoonseks. Mis kahtlemata on üks võimalik valik ja eelistus, ehkki mitte ainus. Kohasem Puccinile, ent vast pisut liiga jõuline Mozarti puhul.

Teadmata, kui pikalt oli seekordsel koosseisul ühiselt võimalik teoseid kokku harjutada ja lihvida, jäi mulje igal juhul siiralt hea. Selles vist on kaks olulisemat tegurit: peab olema asjatundlik dirigent ja esitajatel suutlikkus jälgida, ansambliks sulanduda.

Lilyan Kaiv on pika praktikaga kujunenud nii osavaks ühissuunajaks, et oletatavasti saab iga laulja-mängija tema žestikulatsioonist täpselt parasjagu vajaminevat tuge ja innustust. Selge käsi peakski olema aitaja, mitte autoritaarne piiraja. Mõned rahvakeeli öeldes loksud, mis hetkiti tekkisid, ei kõnele mulle muust kui pulbitsevast esitusrõõmust. Olen viimane, kes arvaks, et sellist vabadust kui ebakvaliteetset vulgaarsust peaks paaniliselt kartma ja vältima. Kiretu masinlikkus on palju hullem kui väike ajutine kõikumine. Küll aga ongi just selle ohjamiseks dirigent olemas ja oli ka kõnealuseid õhtuil. Kui vaja, koondab taas tähelepanu, aga laseb ka spontaanselt musitseerida.

*

Repertuaarist. Kuna Maarjamaa Filharmoonikud on endale seadnud ülesande muu hulgas esitada lääne klassikat, siis need kaks suurvormi moodustavad kindlasti märkimisväärse etapi sel teekonnal. Ometi on neid kaht teostki ühtsena käsitleda päris keerukas. Kirjutasin sellest juba kavalehe tarvis, ent jäin kuulamise ajal veel enam mõtisklema erinevate ajastute väärtushinnangute, eri piirkondade ja erinevas vanuses heliloojate hoiakute ja palju muu säärase üle.

Reekviemi ja missa ümardatult 90 aastane loomise distant, samuti kõrgvormis Mozarti ja algaja Puccini täiesti võrreldamatu helilooja-kogemus ning ümbritseva mentaalne kaja on peaaegu vastandlikud. Kui Mozart veel ääri-veeri (ehkki juba suurte mööndustega) mahub sajanditepikkuse varasema suhtumisladi servale, kus ajalik ja ajatu on eristatud ja igavikulisust ka muusikaliste võtetega ülendatud, siis Puccini paraku kuulub juba laushumanistlikku ajajärku, tõlgendades missa teksti läbi profaanse inimese tunnetuse. Kindlasti pole Puccini mingi erand, selline hoiak kujuneski 19. sajandil uueks, senikestvaks normiks, kuid natuke imestama, ehk isegi kurvastama paneb see siiski. Vähemalt minule tundub puhuti, et kui helilooja muusikaline idee domineerib sõna tähenduse üle nii ilmselgelt ja tekst peaaegu kaotab oma algse mõtte, siis vast ei tarvitsegi valida sakraalset sisu. Ometi on seegi vaba otsus ja tulemus igapäevase täpselt nii subjektiivne kui kujutleda saab. Mõtlen näiteks hetkile, mil mõni fraas kõneleb justkui palvelisest meelest, ent helikeeles kostub rõkkavat ülemeelikust. Või kui *Credo* tõsiseimate ridade aegu kostub muusikast natuke primitiivset ja stereotüüpset minoorust, mis sügavamate kihtideni ei pürgigi, sest see on üksnes põgus kontrast uhkete *fortes tutti*-lõikude vahel. Kas seesugune ooperlik maneer näib võõristav üksnes autori ja näiteks minu (ehk ka mõne teise kuulaja kõrvus) ajalise, geograafilis-kultuurilise ja religiooselt erineva maailmavaate tõttu, ei suuda kahjuks vastata ja ongi pigem retooriline küsimus. Ent kui see peaks olema oluline üldisemalt, võiks ju vähemalt arutleda analoogsete teoste esituste puhul (edaspidi), kas on olemas muusikatehnilisi vahendeid, millega soovi korral neid vastuolusid pehmemdada. Võib-olla tempoline reageerimine. Või karakteri muutmine konkreetsete mängu- ja laulmisvõtete kaudu.

*

Kokkuvõtteks. Need kaks kontserti olid imetoremad, ehedad oma tunnetes ja esituses. Võib-olla tuleneb see puhtalt minust, et ma ei oska näha isegi Mozarti reekviemis mitte niivõrd pisaraid ja kurbust, kuivõrd elujaatust. Puccini teoses seda enam.

Ainus, mida ma võimalusel teisiti teeks, on õhtut täitva põhiteose juurde lisa valimine. Kuidagi isetahtsi kujuneb eelhäälestus selle peamise oopuse tooneis ja muu osutub pisut üleliigseks. Sellest vaatenurgast võetuna häiris just teise õhtu raamimine Mozarti sümfooniaga, eriti vahetult missa lõppu sümfoonia finaali esitamine. Mõte anda kuuldule n-ö laagerdumise ruumi, oli kindlasti hea, kuid nii mahuka suurvormi viimane osa on tavaliselt juba komponeeritud (ala)teadlikult resümeerivana ega vaja lisaväljajuhatust. Kirikukontsertidele kohased vaimuliku algusmõtted on täpselt paslik lähe, võib-olla sobiks paremini samalaadne lõpetuski.

Soov ülendada sellisel kaunil moel suure reede sõnulsetamatult olulist tähendust ja ülestõusmispühade kirkust on lihtsalt suurepärase. Aitäh elamuslike kontsertide eest ja palju uusi leide!